

ทฤษฎีการสวดมนต์

Theory of Prayer

เทพพร มังธานี¹

บทคัดย่อ

การสวดมนต์เป็นการแสดงถึงสัมพันธภาพระหว่างมนุษย์กับสิ่งที่เหนือธรรมชาติ และยังเป็นองค์ประกอบพื้นฐานสำคัญของประเพณี ศีลปะและวัฒนธรรมอันเกี่ยวข้องกับจิตวิญญาณของมนุษยชาติ การสวดมนต์เป็นสิ่งที่อยู่เหนือข้อจำกัดของเวลาและสถานที่ ดังนั้นเราจึงสามารถสวดมนต์ได้ในทุกสถานที่และทุกครั้งที่เรารู้สึกต้องการจะสวด ยิ่งกว่านั้น การสวดมนต์ยังเป็นสิ่งที่ทุกๆ คนสามารถปฏิบัติได้โดยไม่มีข้อจำกัดด้านสุขภาพและอายุ

การสวดมนต์มีหลายรูปแบบและมีการใช้เพื่อวัตถุประสงค์ที่หลากหลาย ในด้านรูปแบบจะเห็นว่าการสวดมนต์มีทั้งการสวดที่เป็นการสวดแบบส่วนบุคคลและการสวดเป็นหมู่คณะ ส่วนในด้านการนำไปใช้นั้นก็ขึ้นอยู่กับความต้องการที่หลากหลาย ดังนั้น ผู้คนจึงสวดมนต์เพื่อวัตถุประสงค์ต่างๆ ตามความต้องการ เช่น การสวดมนต์เพื่อประโยชน์แก่ตนเองและการสวดมนต์เพื่อผู้อื่น วิธีการหนึ่งในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับการสวดมนต์ ก็คือ การตระหนักว่าการสวดมนต์นั้นเป็นเครื่องมือทางวัฒนธรรมซึ่งพบได้ในทุกวัฒนธรรม

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำสาขาวิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Abstract

Prayer is expression of relationship between human being and supernatural beings and is fundamental component to many spiritual traditions, arts, and cultures. Prayer is beyond the confines of space or time, thus, it is something we can access anywhere, anytime. Moreover it is accessible to everyone, regardless of health status and age.

There are many forms and functions to prayer. The forms to prayer may be either individual or communal. The functions to prayer depends upon purposes. Thus, people pray for many purposes, such as for personal benefit or for the sake of others. One way of understanding prayer is as cultural means that found in all cultures.

1. ความสำคัญของการสวดมนต์

การสวดมนต์ เป็นวัฒนธรรมที่งอกงามในวิถีชีวิตมนุษย์ โดยสังเกตได้จากวิถีชีวิตทางสังคม และกิจกรรมการแสดงออกในวิถีชีวิตประจำวันของมนุษย์ วัฒนธรรมการสวดมนต์ มีองค์ประกอบของวัฒนธรรมที่มีทั้งลักษณะเฉพาะและเป็นลักษณะสากล มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย วัฒนธรรมการสวดมนต์ของแต่ละวัฒนธรรมต่างก็มีรากฐานและคุณค่าจากศาสนาและความเชื่อในท้องถิ่นของตนเอง

การสวดมนต์เป็นการแสดงออกถึงการเชื่อมโยงตัวเองกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของมนุษยชาติ เป็นมรดกทางด้านศิลปะด้านการเปล่งเสียง และการแสดงท่าทางประกอบทางกายที่มีมาคู่กับอารยธรรมทางความเชื่อและศาสนาของมนุษย์ เพราะในการสวดมนต์นอกจากจะต้องอาศัยเสียงซึ่งต้องสวดให้ถูกต้องตามทำนองที่กำหนดแล้ว ในบางลัทธิความเชื่อยังมีการประดิษฐ์ท่าทางประกอบอีกด้วย การสวดมนต์จึงเป็นรวมเอาศิลปะหลายอย่างไว้ในเรื่องเดียวกัน มนุษย์แสดงท่าทางที่เรียกกันว่าสวดมนต์พร้อมกับประวัติศาสตร์การพัฒนาอารยธรรมของมนุษยชาติอย่างน้อยก็กว่า 5000 ปีล่วงมาแล้ว ดังนั้นพฤติกรรมในชีวิตประจำวันของผู้คนในโลกนี้ส่วนหนึ่งจึงเกี่ยวข้องกับการสวดมนต์

การสวดมนต์ที่เป็นพิธีกรรมทางศาสนาและความเชื่อในท้องถิ่นต่างๆ จะมีองค์ประกอบต่างๆ ตามแต่วัตถุประสงค์ของการสวดพิธีกรรมนั้นๆ มีข้อกำหนดขั้นต้นตอน กำหนดบุคคลและกำหนดสถานที่รวมทั้งเวลาไว้อย่างเป็นระเบียบอยู่ในส่วนที่เรียกว่าศาสนพิธี อันเป็นองค์ประกอบสำคัญของศาสนา ส่วนการสวดมนต์สำหรับคนทั่วไปไม่จำเป็นต้องมีองค์ประกอบอื่นนอกจากความตั้งใจ ก็สามารถสวดได้ทันทีทุกที่ทุกเวลาที่ต้องการ และทุกๆ คน ยังสามารถสวดมนต์ด้วยภาษาของตนเองได้ เพราะไม่มีภาษาใดที่สิ่งศักดิ์สิทธิ์จะไม่เข้าใจหรือรับรู้ไม่ได้ จึงจะเห็นได้ว่าการสวดมนต์เป็นข้อปฏิบัติทางศาสนาที่พบบ่อย หรือเป็นข้อปฏิบัติทางศาสนาที่ผู้คนทั่วไปปฏิบัติกันมากที่สุด

ความเคลื่อนไหวในวัตถุประสงค์การสวดมนต์ในปัจจุบัน นอกจากจะเป็นการสวดมนต์ภาวนาเพื่อความแคล้วคลาดปลอดภัยจากอันตรายต่างๆ และประสพโชคตามปรารถนาแล้ว ยังมีการสวดมนต์เพื่อให้เกิดความยุติธรรมในมวลมนุษย์ด้วย

2. ความหมายของการสวดมนต์

การสวดมนต์ มาพร้อมกับความเชื่อของมนุษยชาติที่ว่ามีสิ่งสูง (Holy) และสิ่งศักดิ์สิทธิ์(Sacred) ที่อยู่เหนือโลกสามัญ การสวดมนต์จึงเริ่มขึ้นเมื่อมนุษย์มีความเชื่อดังกล่าว เพื่อเป็นการสื่อสารกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน

ความหมายของคำว่า "มนต์" โดยทั่วไปหมายถึงถ้อยคำที่ขลัง หรือศักดิ์สิทธิ์ สามารถทำให้เกิดผลที่มุ่งหมายบางอย่างด้วยอนุภาพของมนต์นั้น (สุชีพ ปุญญานุภาพ,2540) การสวดมนต์ในกลุ่มศาสนาที่เป็นเทวนิยม หมายถึง วิธีการที่ศาสนิกชนใช้ติดต่อสื่อสารและแสดงออกต่อสิ่งที่เหนือธรรมชาติ สิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือพระเป็นเจ้า โดยมีการสวดมนต์ตามความเชื่อและความนิยมในแต่ละศาสนา การสวดมนต์ในศาสนาแบบอเทวนิยมเป็นรูปแบบอย่างหนึ่งของการศึกษา ทรงจำคำสอน เป็นวิธีหนึ่งในการปฏิบัติธรรม และเป็นเครื่องมือที่ทำให้ผู้ปฏิบัติเข้าถึงความจริงสูงสุดหรือความว่าง ความหมายทั่วไปของการสวดมนต์ คือ การสร้างความเชื่อมโยงกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปรากฏในนามต่างๆ ตามลัทธิความเชื่อและประเพณี ส่วนความหมายเชิงปรัชญา การสวดมนต์หมายถึง การสร้างสัมพันธภาพระหว่างตนเอง ผู้อื่น และสิ่งที่เป็นนามธรรมสูงสุดในอนันตจักรวาล การสวดมนต์ยังเป็นการทำให้ผู้สวดมีสัมพันธภาพกับตนเองมากขึ้น และมีการเชื่อมโยงตนเองกับคนอื่นมากขึ้น จากการแนวคิดของการสวดมนต์ สามารถให้ความหมายของการสวดมนต์ได้ว่า การสวดมนต์ คือ การแสดงออกถึงกระบวนการคิด การพูด และการกระทำ อันเกี่ยวข้องกับจิตใจที่มีความศรัทธาต่อสิ่งที่เหนือธรรมชาติและมุ่งมั่นที่จะเชื่อมโยงตนเองเข้ากับภาวะดังกล่าว มีการแสดงออกทางวาจาโดยการเปล่งเสียงสวดและอาจมีท่าทางกายประกอบการสวดมนต์ด้วย

3. ท่วงทำนอง ทำท่า และรูปแบบการสวดมนต์

3.1 ท่วงทำนองการสวดมนต์

การสวดมนต์นั้นมีการสวดออกเสียงและการสวดในใจ แต่การสวดในใจจะถูกเปรียบเทียบกับความคิดที่ยังไม่ได้พูดออกมา จึงไม่มีอิทธิพลมากเท่ากับความคิดที่แสดงออกมา เช่นเดียวกันกับการสวดในใจที่จะไม่มีอิทธิพลเท่ากับการสวดออกเสียง เมื่อมีการออกเสียงจึงมีทำนองในตัวเองกลายเป็นเพลง

สวด เช่น แชนท์ (Chants) เป็นเพลงสวดของศาสนาคริสต์ในศาสนิกต่าง ๆ ในสมัยต้นคริสต์ศตวรรษ เพื่อสรรเสริญสฤติและขอพรต่อพระเจ้า ต่อมากำหนดให้มีดนตรีประกอบและมีทำทางประกอบด้วย

ในทางตะวันตกช่วงศตวรรษที่ 11 การศึกษาทำนองดนตรีเริ่มขึ้นในโบสถ์ โดยเริ่มจากทำนองเดียว (Monophony) เป็นหลายทำนอง (Polyphony) ต่อมานักบวชชาวอิตาลีได้นำเอาเฉพาะตัวแรกของบทสวดมาเรียงกันเป็นตัวโน้ต โดยสังเกตบทสวดดั้งเดิมที่เป็นภาษาลาติน ดังนั้น ทำนองการสวดมนต์จึงเป็นต้นกำเนิดของทำนองดนตรีตะวันตก ดนตรีในยุคแรกๆ เรียกว่า เพลงวัด (Church music) เป็นเพลงที่มีจุดมุ่งหมายโน้มน้าวผู้ฟังให้ศรัทธาในพระเจ้า ผู้แต่งจะต้องมีความรู้ความสามารถในดนตรีอย่างดีจึงสามารถผสมดนตรีเข้ากับบทสวดได้อย่างกลมกลืนและประณีต (สุมาลี นิมนานภาพ, 2534)

ทางตะวันออกการสวดมนต์ก็เป็นต้นกำเนิดศิลปะด้านขับร้องและดนตรีบางประเภทด้วย บทสวดบูชาเทพเจ้าต่างๆ ในศาสนาพราหมณ์ก็มีจังหวะท่วงทำนอง และบางพิธีกรรมการสวดก็กำหนดให้มีดนตรีประกอบด้วย การสวดมนต์ที่มีดนตรีประกอบนี้เป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาในประเพณีทางศาสนาด้วย ตัวอย่างประเพณีการสวดมนต์ในพระพุทธศาสนาแบบวัชรยาน ที่มีเครื่องดนตรีประกอบในการสวดมนต์และเป็นสื่อถึงการปฏิบัติธรรม โดยใช้กระดิ่งเป็นตัวแทนของปัญญาและวัชรเป็นตัวแทนของความกรุณา ในประเพณีทางพระพุทธศาสนาบางนิกาย นอกจากจะใช้เสียงสวดและเสียงดนตรีเพื่อถวายเป็นเครื่องบูชาแด่พระพุทธเจ้าแล้ว การสวดมนต์ที่มีดนตรีประกอบยังเป็นอุบายในการปฏิบัติธรรมเพื่อกำหนดสภาวะของจิตใจตนเองเป็นต้น โดยที่ผู้สวดจะตามรู้สภาพจิตใจของตนเองในขณะนั้น แต่ผู้ที่พบเห็นก็จะสนใจเสียงดนตรีที่ใช้ประกอบในการสวด และทำให้สนใจการสวดมนต์ขึ้นมาได้ ประเพณีการสวดของชาวตะวันออกในลักษณะดังกล่าวที่เด่นชัดคือประเพณีทางพุทธศาสนาในทิเบต

จะเห็นได้ว่าการสวดมนต์เกี่ยวข้องกับการขับร้องและดนตรี และเป็นพลังผลักดันผลงานสร้างสรรค์ในศิลปะด้านขับร้องและดนตรีทางตะวันตกในยุคเริ่มต้น ในทางตะวันออกการสวดมนต์ที่มีดนตรีประกอบยังคงได้รับการปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง และเป็นสิ่งสนับสนุนการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาบางนิกายด้วย

3.2 ทำทางประกอบการสวดมนต์

การสวดมนต์ที่ถือเป็นพิธีกรรมทางศาสนา มักจะกำหนดทำทางประกอบที่ชัดเจนแตกต่างกันตามวัฒนธรรมในแต่ละศาสนา อย่างไรก็ตาม ยังไม่มีการสำรวจใดที่สำรวจรูปแบบหรือทำทางประกอบการสวดมนต์ที่มนุษยชาติสวดตามประเพณีและความเชื่อว่ามีที่รูปแบบ ดังนั้นรูปแบบที่เป็นทำทางจึงมีมากมายตามลัทธิความเชื่อในท้องถิ่นต่างๆ การสวดมนต์ในชีวิตประจำวันของคนทั่วไปไม่มีข้อจำกัดหรือผูกมัดว่าจะต้องเป็นทำใดทำหนึ่งเท่านั้น

สำหรับทำทางประกอบการสวดมนต์โดยทั่วไปจะเห็นได้ว่ามีทั้งทำยืน ทำนั่งคุกเข่า นอนราบกับพื้น อยู่ในท่าพนมมือ ประสานมือเข้าหากัน ถ้าสวดเป็นกลุ่มก็อาจจะมีการจับมือกับผู้อื่นหรือประสานมือกัน อาจจะหลับตาสวดหรือลืมตาสวดก็ได้ การสวดมนต์ในบางลัทธิความเชื่อก็กำหนดให้มีสิ่งของประกอบ เช่น ลูกปัดคำ ระฆังหรือกระดิ่ง รวมทั้งมีการจัดรูปเทียนประกอบเพื่อเป็นสัญลักษณ์แห่งการสวดบูชา บางพิธีกรรมอาจจะมีการทาน้ำมัน เฝาระคาย หรือวัตถุสิ่งของอื่นๆ ตามลัทธิความเชื่อและประเพณีนิยม ทำทางประกอบการสวดมนต์จึงสามารถศึกษาได้จากประเพณีการสวดมนต์ในแต่ละวัฒนธรรม

3.3 รูปแบบการสวดมนต์

เนื่องจากการสวดมนต์เป็นกิจกรรมที่มนุษย์แสดงออกในรูปแบบต่างๆ มากมาย ตามความเชื่อทางศาสนาและความเชื่อของแต่ละท้องถิ่น ในที่นี้จะกล่าวถึงรูปแบบโดยรวมที่ถือเอาจำนวนคนเป็นหลัก โดยแบ่งเป็น 3 รูปแบบ คือ

1) การสวดมนต์ส่วนบุคคล (Personal prayer) เนื่องการสวดมนต์เป็นปฏิกิริยาที่มนุษย์แต่ละคนแสดงออกต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเองเชื่อถือ การสวดมนต์จึงเริ่มจากการสวดมนต์ส่วนบุคคลที่แต่ละคนมีความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ต่อมาเมื่อพัฒนาการมาเป็นความเชื่อทางศาสนา จึงมีการพัฒนาการสวดมนต์ในรูปแบบต่างๆ ศาสนาได้นำเอาการสวดมนต์มาเป็นพิธีกรรมสำคัญทางศาสนา อย่างไรก็ตาม การสวดมนต์ส่วนบุคคลก็ยังมีความสำคัญและยังเป็นการสวดมนต์ที่ถือปฏิบัติกันทั่วไปในปัจจุบัน บางศาสนาก็มีบทสวดสำหรับแต่ละบุคคลเพื่อตอบสนองความต้องการของแต่ละบุคคล

2) การสวดมนต์แบบเป็นหมู่คณะ (Corporative inclusive prayer) เป็นการสวดมนต์แบบรวมหมู่ ซึ่งเริ่มจากกลุ่มคนผู้มีความเชื่ออย่างเดียวกันทำให้เกิดประเพณีการสวดมนต์ร่วมกัน โดยเฉพาะเมื่อพัฒนาการ มาเป็นความเชื่อทางศาสนา ทำให้เกิดประเพณีการสวดร่วมกันระหว่างศาสนิกที่เป็นสมาชิกของชุมชนเดียวกัน และเกิดการจัดตั้งเป็นหมู่คณะขึ้นมาในบางชุมชน การสวดมนต์เป็นหมู่คณะถูกกำหนดให้เป็นพิธีกรรมการสวด มนต์ในศาสนาสำคัญของโลก ไม่ว่าจะเป็นศาสนาฝ่ายเทวนิยมหรืออเทวนิยมต่างก็มีพิธีกรรมการสวดมนต์เป็น หมู่คณะ ซึ่งมีทั้งแบบที่ทำกันเป็นประจำในชีวิตประจำวัน และที่ทำกันในวาระหรือในโอกาสสำคัญ เช่น วัน สำคัญทางศาสนา เป็นต้น

3) การสวดมนต์ที่กำหนดให้ผู้เข้าร่วมพิธีและไม่เปิดโอกาสให้คนนอกเข้าร่วม (Corporative exclusive prayer) การสวดมนต์ประเภทนี้เป็นการสวดที่เริ่มจากมีกลุ่มคนที่จำกัดการทำพิธีกรรมการสวดมนต์ของตนเอง ให้อยู่ในกลุ่มของตนเองเท่านั้น การสวดประเภทนี้มาจากพิธีกรรมของชนเผ่าที่มีข้อกำหนดตัวบุคคลผู้ที่จะเข้า ร่วมพิธี และมีกระบวนการคัดเลือกผู้ที่จะเข้าร่วมพิธีกรรม ซึ่งอาจเป็นพิธีกรรมเพื่อเปลี่ยนผ่านในแต่ละช่วงของ ชีวิต และพิธีกรรมที่ลึกลับมุ่งให้เกิดความรู้สึกร่องกลัวต่ออำนาจเหนือธรรมชาติ การสวดมนต์ประเภทนี้จะ ไม่ให้ผู้เกี่ยวข้องหรือไม่ได้รับการคัดเลือกหรือผู้ที่อยู่นอกกลุ่มเข้าร่วมด้วย ศาสนาส่วนใหญ่จะมีการสวดมนต์ที่ จำกัดผู้เข้าร่วมในพิธี ซึ่งถือว่าผู้ที่ผ่านพิธีกรรมจะเป็นสมาชิกของศาสนาโดยสมบูรณ์ เช่น พิธีบวชในศาสนา ต่างๆ ซึ่งพิธีในลักษณะดังกล่าวมีเหตุผลตามความเชื่อของกลุ่มและเหตุผลในการคัดเลือกสมาชิกของศาสนา นั้นๆ เป็นต้น

4. การสวดมนต์ในศาสนาต่างๆ

การสวดมนต์ของมนุษยชาตินั้น ไม่อาจมองแยกจากศาสนาได้ เพราะการสวดมนต์เป็นพิธีกรรมสำคัญ ทางศาสนา มีมาพร้อมกับการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาของมนุษย์ ในแต่ละศาสนาจึงมีเรื่องของการสวดมนต์ มากมาย มีการพัฒนาระบบแบบแผนการสวดมนต์ต่างๆ อย่างเป็นระบบ การสวดมนต์ทางศาสนาจึงมีหลาย วัตถุประสงค์และหลายรูปแบบ

การสวดมนต์ในกลุ่มศาสนาที่เป็นเทวนิยมทางตะวันตก เช่น ศาสนาคริสต์ ศาสนายูดาห์ มีความหมาย ที่มุ่งเน้นการสร้างจิตวิญญาณที่มุ่งเข้าเฝ้าพระเป็นเจ้า รวมถึงพลังแห่งการสร้างสรรค์ของพระเจ้าด้วย ทำให้ มนุษย์มีเหตุผลในการเข้าเฝ้าพระเจ้าและเข้าใจความหมายที่แท้จริงของอาณาจักรสวรรค์ ทั้งนี้ศาสนาแบบเทวนิ

ยมเชื่อว่าจิตวิญญาณของมนุษย์นั้นอาจถูกบีบเบียนทำให้หลงผิดได้ การสวดมนต์จะช่วยให้จิตวิญญาณของมนุษย์ฉลาดขึ้นและไม่ถูกบีบเบียนไปจากพระเจ้าได้ โดยการสวดมนต์จะต้องเป็นกระทำด้วยความรักต่อพระเป็นเจ้า และเป็นการสวดเพื่อตอกย้ำความมั่นคงในความรักที่มีต่อพระเป็นเจ้าอย่างไม่เปลี่ยนแปลง

ในศาสนาอิสลาม การสวดมนต์ถือเป็นสิ่งสำคัญเพื่อแสดงออกถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพระอัลเลาะห์ โดยการนมัสการวันละ 5 ครั้ง คือ ในเวลาเช้าตรู่ เวลาบ่าย เวลาเย็น เวลาพลบค่ำ และเวลากลางคืน การนมัสการดังกล่าวนี้เรียกว่าการละหมาด เพื่อแสดงออกถึงความอ่อนน้อมถ่อมตนและความยำเกรงต่อพระเจ้า ดังนั้น การสวดมนต์ที่มุ่งต่อพระเจ้าหรือการละหมาดนี้จึงเป็นข้อปฏิบัติในชีวิตประจำวันเป็นเอกลักษณ์ของชาวอิสลามอย่างโดดเด่น นอกจากนั้นความหมายของคัมภีร์อัลกุรอาน ที่หมายถึง การอ่าน การท่องบ่น ซึ่งในแต่ละบทได้วางจังหวะในการอ่าน การสวดไว้โดยผู้อ่านจะต้องอ่านด้วยการเปล่งเสียงตามจังหวะและทำนองที่กำหนดไว้ (เดียน คำดี, 2545) การสวด

มนต์ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู อันเป็นศาสนาที่เก่าแก่ในโลกตะวันออกและเป็นศาสนาที่แพร่หลายมีอิทธิพลต่อประเพณีการสวดมนต์ในรูปแบบต่างๆ คำสวดที่เป็นคำศักดิ์สิทธิ์ คือ คำว่า โอม เป็นคำแรกในคัมภีร์และใช้นำหน้าคำสวดสรรเสริญเทพเจ้าทั้งปวง คำว่า โอม มาจากอักษร 3 ตัว คือ อ อุ ม อักษร อ กับ อุ เมื่อออกเสียงเร็วๆ จะรวมเสียงเป็นโอ เมื่อผสมกับ ม ก็เกิดเสียง โอม เดิมหมายถึงไตรเพท คือ ฤคเวท สามเวท และยજูรเวท ต่อมาใช้หมายถึงตรีมูรติ คือ มหาเทพทั้ง 3 องค์ คือ อ หมายถึงพระวิษณุ อุ หมายถึงพระศิวะ และม หมายถึงพระพรหม คัมภีร์ถันโทลยอุปนิษัทกล่าวว่า คำว่า โอม หมายถึงคำพูดทั้งปวง หรือคำที่เป็นคำรวมของคำทั้งปวง (เดียน คำดี, 2545) ต่อมาพระพุทธศาสนาในทิเบตใช้คำว่า โอม นี้ เป็นเสียงที่สื่อถึงความว่างเปล่า และเป็นเสียงประจำพระไวโรจนะพุทธเจ้า สำหรับศาสนาที่เป็นอเทวนิยม เช่น

พระพุทธศาสนา การสวดมนต์เกิดจากการต้องการศึกษา ทรงจำ คำสอนของศาสนาเป็นหลัก ดังนั้น การสวดมนต์ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นเรื่องของปริยัติแขนงหนึ่ง ที่มีรูปแบบ เนื้อหา และมีทำนองการสวดที่ถูกกำหนดไว้อย่างเป็นระเบียบแบบแผน การสวดมนต์ถือเป็นการศึกษาคำสอนในรูปแบบหนึ่ง และเป็นการทบทวนความหมายของหลักธรรม การสวดมนต์ในพระพุทธศาสนาจึงไม่ได้มุ่งไปที่การอ้อนวอนและร้องขอต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเทพเจ้าต่างๆ แต่การสวดมนต์ได้พัฒนามาเป็นระบบการศึกษาทรงจำคำสอนต่างๆ เพื่อสืบทอดศาสนา ในแง่ของความหมายในเชิงปฏิบัติ การสวดมนต์เป็นการปฏิบัติธรรมอย่างหนึ่งซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งในการทำจิตให้เป็นสมาธิ และบางสำนักก็มีการสร้างบทสวดสั้นๆ ขึ้นมาเพื่อเป็นเครื่องมือในการปฏิบัติสมาธิ

การสวดมนต์ที่ถูกต้องในทางพระพุทธศาสนาจึงเป็นการส่งเสริมการปฏิบัติธรรม เมื่อผู้สวดมีจิตใจสงบก็จะสามารถบรรลุธรรมได้ตามบุญบารมีที่สั่งสมไว้ การสวดมนต์ของชาวพุทธในนิกายต่างๆ ล้วนเป็นอุบายหรือเครื่องสนับสนุนในการปฏิบัติธรรม

อย่างไรก็ตามรูปแบบการสวดมนต์ในพระพุทธศาสนาแต่ละนิกายก็มีความแตกต่างกัน และเมื่อพระพุทธศาสนาเผยแผ่ไปยังนานาประเทศ รูปแบบการสวดมนต์ก็พัฒนาไปตามความเชื่อและประเพณีท้องถิ่นต่างๆ ทำให้เกิดการสวดมนต์ที่หลากหลายรูปแบบ เช่น การสวดมนต์ในพระพุทธศาสนาในกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็จะมีประเพณีการสวดมนต์ที่คล้ายคลึงกัน แต่ในรายละเอียดของรูปแบบและประเพณีจะมีความแตกต่างกัน ตัวอย่างการสวดมนต์ในพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทในประเทศไทย ก็จะปรากฏในรูปของการสวดพระปริตร มีการสวดแบบเจ็ดตำนานและสิบสองตำนาน เป็นต้น ถึงกระนั้นก็ตามการสวดมนต์ในประเพณีทางพระพุทธศาสนาก็ยังรักษาความหมายของการสวดมนต์ที่เป็นปริยัติเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติธรรมไว้ได้ด้วย พัฒนาการของการสวดมนต์ในพระพุทธศาสนา ทำให้เกิดนิกายที่ใช้เสียงสวดมนต์เป็นสื่อเพื่อให้เข้าใจหลักการทางศาสนาและเป็นเครื่องสักระบุชาในศาสนา ซึ่งเรียกว่ามนตรยาน (Mantrayana) เป็นนิกายที่ปฏิบัติกันในพระพุทธศาสนาแบบทิเบต ในคัมภีร์คัตตวรัตนาถ อธิบายไว้ว่า หลักการของมนตรยานนั้น ลึกซึ้งยากที่สามัญชนจะเข้าถึงได้ แม้ว่าจะมีจุดประสงค์เหมือนกับพระพุทธศาสนานิกายอื่น แต่นิกายนี้ถือว่ามนตรยานสูงกว่านิกายอื่น สามารถเข้าถึงได้เฉพาะผู้มีปัญญาสูงเท่านั้น ข้อสำคัญ ถือว่าผู้ปฏิบัติสามารถบรรลุพระนิพพานได้แม้ในชาตินี้ มนตรยานเน้นความเชื่อของอำนาจศักดิ์สิทธิ์ในเสียงแห่งคำ และคำที่มาร้อยเข้าด้วยกันนั้นถือว่ามีพลังแฝงอยู่ในมนตรนั้นๆ มนต์ต่างๆ เหล่านี้จะไม่มี ความหมายของคำให้ปรากฏ พระวสุพัณรุซึ่งเป็นผู้ที่พระเถระที่สำคัญรูปหนึ่งของมหายานได้อธิบายไว้ในคัมภีร์โพธิสัตว์ภูมิว่า เพราะมนตรนี้ไม่มี ความหมายจึงทำให้ยังขลังยิ่งศักดิ์สิทธิ์มากขึ้น การสวดมนต์ที่ไม่รู้ความหมายหรือปราศจากความหมายนี้ ทำให้จิตสงบเร็วขึ้น และสามารถเข้าใจในสภาพปรมาต্মแห่งธรรมะว่าไร้ความหมายโดยสิ้นเชิง ในสภาพที่ไร้ความหมายนั้นมิชรรษชาติเป็นศูนย์ตา การสวดมนต์ในนิกายนี้จึงเป็นขั้นตอนหรือวิธีที่ทำให้ผู้ปฏิบัติเข้าถึงศูนย์ตา มนตรยานจะมีวิธีการสวดมนต์กำกับแต่ละจุดของร่างกายตามแนวยืนที่เรียกว่าจักร เมื่อทำสมาธิกำหนดจิตให้หยุดนิ่งที่แต่ละจักร โดยมีมนตร์สวดกำกับเฉพาะแต่ละจักรต่างกันไป นอกจากมนตร์ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของมนตรยานในการรวมเอาความลับของพลังแห่งเสียงแล้ว ก็ยังมีมูทราซึ่งรวมเอาความลับของพลังแห่งผัสสะซึ่งแสดงออกในท่าของมือและนิ้วต่างๆ กันไป องค์ประกอบที่ 3 คือ มณฑล ซึ่งเป็นวงแห่งความลึกลับที่ผู้ปฏิบัติจะทำสมาธิกำหนดจิตเข้าสู่มณฑลหลังจากที่ได้รับการอภิเษกแล้ว (ราชบัณฑิตยสถาน, 2548)

นอกจากนั้น แนวคิดเรื่องอำนาจแห่งเสียงสวดมนต์นี้ ยังเชื่อมโยงไปสู่ยานิพุทธะ 5 พระองค์ โดยแต่พระองค์นอกจากจะเป็นใหญ่เหนือชั้นทั้ง 5 แล้วก็มีเสียงสวดมนต์ประจำพระองค์ กล่าวคือ พระไวโรจนะพุทธเจ้า มีเสียงประจำพระองค์คือเสียง “โอม” ซึ่งเกิดจากศูนย์กลางบริเวณพระเศียร พระรัตนสัมภวะพุทธเจ้า มีเสียงประจำพระองค์ คือ “ตรัม” ซึ่งเป็นเสียงที่เกิดจากศูนย์กลางที่สะดือ พระอมิตาภะพุทธเจ้า มีเสียงประจำพระองค์คือเสียง “หรีหุ” เปล่งมาจากศูนย์กลางบริเวณลำคอ พระอโฆสสิทธิพุทธเจ้า มีเสียงประจำพระองค์คือ “อาหุ” เป็นเสียงที่ออกจากศูนย์กลางที่ร่างกายช่วงล่าง และพระอภโยภะพุทธเจ้ามีเสียงประจำพระองค์คือเสียง “ฮัม” ซึ่งเป็นเสียงที่เกิดจากศูนย์กลางที่หัวใจ (ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ษฎุเสณ, 2538) เกี่ยวกับเรื่องมนตร์ประจำเฉพาะองค์ของเทพต่างๆ นั้น ตามคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ซึ่งเป็นลัทธิความเชื่อที่เก่าที่มีมาก่อนความเชื่ออื่นๆ ในตะวันออก ก็มีความเชื่อเรื่องมนตร์ประจำองค์ของเทพเจ้าต่างๆ เช่น มนต์ประจำพระวิष्ณุ เรียกว่า วิष्ณุมนต์ หรือวิष्ณูเวท มนต์ประจำพระศิวะ เรียกว่า ศิวมนต์ หรือศิวะเวท ซึ่งการสวดมนต์ประจำเทพแต่ละองค์นี้ต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญเทพแต่ละองค์ เปล่งเสียงสวดและฟังถึงเทพองค์นั้นๆ เพื่อเป็นการสื่อสารกับเทพเจ้าด้วยการสวดมนต์ที่เป็นประจำเทพแต่ละองค์ และเป็นการเชิญเทพเจ้าองค์นั้นมาเพื่อขอร้องให้ช่วยทำการตามที่ต้องการ หรือเป็นสักขีพยานในกิจกรรมต่างๆ ตลอดจนขอร้องให้เทพเจ้าช่วยคุ้มครองปกป้องภัยอันตรายต่างๆ ด้วย จะเห็นได้ว่า การสวดมนต์ทางศาสนานี้มีข้อแตกต่างจากการสวดมนต์ทั่วไป กล่าวคือ นอกจากจะเป็นการสื่อสารกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่เหนือธรรมชาติแล้ว บางศาสนายังมีจุดมุ่งหมายในการศึกษาและทรงจำคำสอนเพื่อเผยแพร่ศาสนาด้วย รวมทั้งเป็นเครื่องมือในการปฏิบัติธรรมอันจะทำให้เข้าถึงความจริงทางศาสนา พิธีกรรมการสวดมนต์ทางศาสนาจะมีระเบียบแบบแผนและบันทึกไว้ในคัมภีร์เป็นหลักฐาน ในขณะที่การสวดมนต์โดยทั่วไปมีจุดมุ่งหมายตามความประสงค์ของแต่ละบุคคล และเป็นการสวดก็เป็นอิสระสำหรับแต่ละบุคคลไม่มีระเบียบแบบแผนที่กำหนดไว้ตายตัว

5. วัตถุประสงค์ของการสวดมนต์

มนุษย์ใช้การสวดมนต์เพื่อวัตถุประสงค์ต่างๆ มากมาย หากจะว่ากันตามวัตถุประสงค์ของปัจเจกบุคคลที่สวดมนต์แล้ว เราไม่อาจพรรณนาวัตถุประสงค์ทั่วไปของผู้คนในโลกที่สวดมนต์ได้ เพราะแต่ละบุคคลก็มีความต้องการแตกต่างกัน และความต้องการของมนุษย์ก็เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยและการเปลี่ยนแปลงทาง

เทคโนโลยี เพื่อให้เห็นภาพรวมของวัตถุประสงค์การสวดมนต์ ในที่นี้จะกล่าวถึงการสวดมนต์ที่แบ่งตาม วัตถุประสงค์ ดังต่อไปนี้

5.1 การสวดมนต์เพื่อสรรเสริญ

เมื่อนมนุษย์เริ่มแสวงหาความมั่นคงทางจิตใจหรือที่พึ่งทางใจ และมีการยอมรับนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์และอำนาจเหนือธรรมชาติ ก็เริ่มมีการสวดมนต์เพื่อสรรเสริญและยกย่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเทพเจ้าต่างๆ ที่ตนนับถือ เมื่อความเชื่อเรื่องเทพเจ้าพัฒนามาเป็นความเชื่อแบบมีพระเจ้าองค์เดียว อันเป็นพื้นฐานของความเชื่อของศาสนาแบบเทวนิยม การสวดมนต์เพื่อสรรเสริญพระเป็นเจ้าถูกจัดให้เป็นระบบและกลายเป็นบทสวดมนต์หลักในศาสนาแบบดังกล่าว ในศาสนาที่ไม่มีพระเจ้าเป็นศูนย์กลางแห่งศรัทธา เช่น พระพุทธศาสนา ก็มีการสวดมนต์สรรเสริญพระรัตนตรัยอย่างเป็นระบบ กล่าวคือมีบทสวดสรรเสริญพระพุทธเจ้า พระธรรมและพระสงฆ์ โดยมีชุดข้อความที่มีเอกลักษณ์ของพระพุทธศาสนา ทั้งนี้เพื่อให้ผู้สวดและผู้ฟังได้ซึมซับรับทราบคุณแห่งพระรัตนตรัยผ่านบทสวดมนต์

5.2 การสวดมนต์เพื่อขอพร ความคุ้มครอง และโชคลาภจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์

การสวดมนต์ในศาสนากลุ่มเทวนิยม มักเป็นการขอพรและขอความคุ้มครองจากสิ่งศักดิ์ในศาสนาที่ตนนับถือ โดยมักจะแสดงออกในรูปของการอ้อนวอนต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งที่เหนือธรรมชาติ เพื่อขอพร ขอความคุ้มครอง และขอให้ได้โชคลาภ ขอให้สมบรูณ์ด้วยทรัพย์สินเงินทอง หรือสมบรูณ์ด้วยโภคสมบัติทั้งปวง รวมทั้งสวดเพื่อขอให้พ้นจากความทุกข์ยากที่กำลังประสบอยู่ การสวดเพื่อวัตถุประสงค์ดังกล่าวเป็นที่รู้จักและปฏิบัติกันอย่างแพร่หลายในวัฒนธรรมต่างๆ

5.3 การสวดมนต์เพื่อสารภาพและขอขมา

จุดมุ่งหมายอย่างหนึ่งของการสวดมนต์ในศาสนา คือ การการสวดเพื่อสารภาพและขอขมาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยเฉพาะในศาสนาที่เป็นเทวนิยมซึ่งมีความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจสูงสุด จะมีการสวดมนต์เพื่อสารภาพและแสดงออกถึงความศรัทธาและความเคารพสูงสุดที่มีต่อพระเจ้าและองค์ศาสดา เมื่อศาสนิกมีความเกรงกลัวว่าตนเองจะละเมิดต่ออำนาจของพระเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จึงมีการขอขมาและมีการสารภาพในความผิดบาปที่ตนเองได้ทำในสิ่งที่ผิดจากเทวโอองการหรือคำสอนของศาสนา เช่น การสวดมนต์

เพื่อสำรวจความผิดปกติในศาสนาคริสต์ การสวดมนต์ในลักษณะดังกล่าวปรากฏในทุกๆ ศาสนา แม้ในพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาที่เป็นอเทวนิยมก็มีการสวดมนต์ในลักษณะดังกล่าว เช่น เนื้อหาของการสวดมนต์ทำวัตรเช้า-เย็น ในประเพณีของชาวพุทธในประเทศไทย จะพบว่าเนื้อหาบางส่วนเป็นการแสดงออกถึงศรัทธาที่มีต่อพระรัตนตรัยการมอบกายถวายชีวิตต่อพระรัตนตรัย และการแสดงออกถึงการขอมาต่อพระรัตนตรัยอันเป็นสิ่งเคารพสูงสุดของชาวพุทธ

5.4 การสวดมนต์เพื่อสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับตนเองและวัตถุลี้ของ

การสวดมนต์ประเภทนี้เป็นการสวดเพื่อให้ตนเองอยู่รอดปลอดภัยไปมาสะดวกสบายปราศจากภัยอันตรายต่างๆ พัฒนาการสวดมนต์ประเภทนี้มีรูปแบบมากมาย เช่น ในประเทศไทยจะเห็นว่ามีพัฒนาการให้มีการสวดมนต์ประจำวันเกิด และมีคาถาต่างๆ มากมาย เพื่อสวดให้ตนเองศักดิ์สิทธิ์ตามประสงค์ นอกจากนี้จะทำให้ตนเองศักดิ์สิทธิ์แล้วการสวดมนต์ยังมีวัตถุประสงค์ให้คนอื่นหรือสิ่งอื่นๆ บังเกิดความศักดิ์สิทธิ์ด้วยการสวดมนต์ประเภทนี้จะเห็นได้จากการสวดปลุกเสกวัตถุมงคลต่างๆ โดยเฉพาะในสังคมที่มีการบูชาวัตถุมงคลหรือวัตถุที่เป็นสัญลักษณ์แทนความเชื่อ ในพิธีกรรมการทำให้วัตถุต่างๆ ศักดิ์สิทธิ์นั้นจะต้องมีการสวดมนต์ประกอบ

5.5 การสวดมนต์เพื่อสมาชิกในครอบครัว

ครอบครัวซึ่งเป็นสังคมหน่วยเล็กๆ แต่มีความสำคัญมากสำหรับมนุษย์ เพราะครอบครัวเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างสังคมที่ดีงาม การสวดมนต์ในครอบครัวนั้นมีมาตั้งแต่มนุชย์อยู่ร่วมกันเป็นเผ่า เริ่มจากหัวหน้าเผ่ารู้จักวิธีการสวดมนต์เพื่อปกป้องคนในเผ่า และเมื่อมนุษย์อยู่กันเป็นครอบครัว หัวหน้าครอบครัวบางครอบครัวจึงเรียนรู้วิธีสวดมนต์เพื่อคุ้มครองสมาชิกในครอบครัว ทั้งนี้การสวดมนต์ในยุคเริ่มต้นยังเป็นการสวดมนต์ต่อเทพเจ้าต่างๆ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติ ต่อมาเมื่อความเชื่อดังกล่าวพัฒนามาเป็นศาสนา ในวัฒนธรรมแต่ละศาสนาก็จะมีบทสวดมนต์ประจำบ้านหรือบทสวดมนต์ประจำครอบครัว โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อให้สมาชิกในครอบครัวสวดเพื่ออธิษฐานขอพรให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครอง และอำนวยลาภยศและผลประโยชน์ต่างๆ ในโลกียวิสัย ลักษณะการสวดในครอบครัวมักจะเป็นการสวดโดยมีหัวหน้าครอบครัวเป็นผู้นำสวด หรืออาจมีสมาชิกคนอื่นที่สามารถเป็นผู้นำสวดก็ได้ และบทสวดแต่ละครอบครัวก็อาจมีความแตกต่างกันแล้วแต่ว่าครอบครัวใดจะเลือกบทสวดบทใดเป็นบทสวดประจำครอบครัว

5.6 การสวดมนต์เพื่อผู้ล่วงลับ

การสวดมนต์สำหรับผู้ล่วงลับ เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่อยู่กับสังคมอย่างเหนียวแน่นและมีพัฒนาการตามวิวัฒนาการของสังคม ศาสนาและความเชื่อต่างๆ ล้วนมีการกำหนดบทสวดมนต์สำหรับผู้ล่วงลับไปแล้ว เพื่อตอบสนองความเชื่อในเรื่องโลกหลังความตาย แต่ละศาสนาและความเชื่อต่างก็มีรูปแบบและวิธีการที่แตกต่างกันออกไป สำหรับสังคมชาวพุทธการสวดมนต์สำหรับผู้ล่วงลับนั้นเป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่แพร่หลายและมีระเบียบแบบแผนตามแตกต่างกันไปตามความนิยมในท้องถิ่น เช่น ในสังคมไทยพุทธรูปแบบการสวดมนต์สำหรับผู้ล่วงลับนั้นเป็นพิธีกรรมทางศาสนาที่สำคัญ เพื่อทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับชาวพุทธในแต่ละภาคของไทยต่างก็มีธรรมเนียมปฏิบัติในการสวดมนต์งานดังกล่าวแตกต่างกันไป

5.7 การสวดมนต์เพื่อศึกษาและทรงจำคำสอน

แต่ละศาสนาต่างก็มีคัมภีร์ที่บรรจุหลักธรรมคำสอนของศาสนา เพื่อให้ศาสนิกได้ศึกษาและปฏิบัติตามคำสอน คัมภีร์จึงดูเหมือนเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในวัฒนธรรมของศาสนานั้นๆ ด้วย การสวดมนต์โดยยกเอาคำสอนในคัมภีร์มาเป็นบทสวด เพื่อให้เรียนรู้และทรงจำตลอดจนการประยุกต์ในการปฏิบัติในสถานการณ์ต่างๆ จึงเป็นที่นิยมกันในหลายศาสนา ในศาสนาที่เป็นอเทวนิยมเช่นพระพุทธศาสนา การสวดมนต์เพื่อศึกษาและทรงจำคำสอน เป็นจุดเริ่มต้นของประเพณีการสวดมนต์ในศาสนาที่พัฒนาเข้ากับวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตของผู้คนที่นับถือในท้องถิ่นนั้นๆ

5.8 การสวดมนต์เพื่อให้จิตใจสงบและเป็นสมาธิ

ในประเพณีการปฏิบัติของหลายๆ ศาสนา จะพบว่าการสวดมนต์เพื่อให้จิตใจสงบเป็นสมาธิ และสามารถอยู่ในภาวะแห่งสมาธิได้อย่างต่อเนื่องโดยอาศัยบทสวดมนต์เป็นหลัก เช่น ในประเพณีของชาวพุทธในประเทศไทย จะเห็นได้ว่าการฝึกสมาธิจะมีการกำหนดให้บริกรรมหรือท่องบ่นคำสวดสั้นๆ เพื่อให้จิตเป็นสมาธิ เช่น บางสำนักนิยมให้บริกรรมว่า พุทโธ บางสำนักนิยมให้บริกรรมว่า สัมมา อะระหัง ซึ่งการสวดบริกรรมดังกล่าวมักจะเชื่อมโยงกับลมหายใจเป็นหลัก และพบมากในประเพณีการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา

5.9 การสวดมนต์เพื่อความเป็นหนึ่งเดียวกับพระเป็นเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์

การสวดมนต์ประเภทนี้ผู้สวดจะต้องก้าวล่วงความหมายของบทสวดไปสู่กระแสแห่งศรัทธาที่มุ่งสู่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยผู้สวดจะเกิดประสบการณ์ที่ก้าวออกไปจากตนเองสู่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มุ่งถึงในขณะที่สวดนั้น ประสบการณ์ดังกล่าวเป็นการรวมตัวเองเข้ากับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเองนับถือ บทสวดมนต์จะเป็นเพียงเครื่องในการเข้าสู่ประสบการณ์ดังกล่าวอย่างสมบูรณ์ และผู้ที่เข้าถึงประสบการณ์ดังกล่าวจะไม่รับรู้สิ่งที่เกิดขึ้นกับเอง ในขณะนั้นไม่ว่าจะเป็นภาวะหนาว ร้อน อ่อน แข็ง ก็ไม่สามารถทำให้ผู้เข้าถึงภาวะดังกล่าวรับรู้และเกิดการตอบสนองภาวะเหล่านั้นได้ การสวดมนต์ประเภทนี้จะพบมากในศาสนาที่นับถือพระเจ้า และยอมรับการมีอยู่ของพระเจ้าในฐานะเป็นความจริงสูงสุด รวมทั้งพบในการนับถือเทพเจ้าต่างๆ ของกลุ่มชนในท้องถิ่นต่างๆ ซึ่งพบทั้งในความเชื่อทางตะวันออกและตะวันตก แนวคิดการสวดมนต์ดังกล่าวเป็นพื้นฐานหนึ่งในการอ้างถึงการเป็นตัวแทนของเทพเจ้าต่างๆ ของผู้สวดมนต์

5.10 การสวดมนต์เพื่อให้พร

การสวดมนต์นอกการจากจะเป็นการขอพรและขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองแล้ว ยังมีการสวดมนต์เพื่อให้พรสำหรับศาสนิกด้วย การสวดมนต์ดังกล่าวมักปรากฏในศาสนาประเภทเทวนิยม ศาสนาประเภทเทวนิยมที่เก่าแก่เช่นศาสนาพราหมณ์มีธรรมเนียมการสวดให้พรแก่ศาสนิกซึ่งเป็นพรที่มาจากพระเทพเจ้าต่างๆ โดยเชื่อกันว่าพราหมณ์ที่ทรงพระเวทสามารถร่ายพระเวทเพื่อให้เกิดสิริมงคล และให้ประสบผลสำเร็จในชีวิตด้านต่างๆ ได้ ส่วนการสวดมนต์ให้พรในศาสนาที่เป็นอเทวนิยม เช่น พระพุทธศาสนา เกิดขึ้นจากความต้องการของประชาชนที่เห็นว่านักบวชในศาสนาอื่นให้พรแก่ศาสนิก จึงอยากให้พระสงฆ์ให้พรบ้าง พระพุทธเจ้าจึงอนุญาตให้พระภิกษุให้พรแก่ประชาชนได้ตามความเหมาะสม ต่อมาจึงมีการแต่งบทสวดมนต์เพื่อให้พรเป็นเฉพาะ และกลายเป็นส่วนหนึ่งในประเพณีทางพระพุทธศาสนาที่ประชาชนรู้จักมากอีกประเพณีหนึ่ง เนื่องจากเป็นประเพณีที่ได้พบเห็นและปฏิบัติอยู่ในชีวิตประจำวันเสมอ

5.11 การสวดมนต์เพื่อเปลี่ยนสถานภาพของบุคคลและวัตถุสิ่งของ

การสวดมนต์ประเภทนี้ คล้ายกับการสวดมนต์เพื่อทำตนเองและวัตถุให้ศักดิ์สิทธิ์ แต่ในหัวข้อนี้จะเน้นการสวดมนต์ที่ถือเป็นพิธีกรรมทางศาสนา และลัทธิความเชื่อต่างๆ ที่เมื่อมีการยอมรับนับถือหรือเข้ารับในลัทธินั้นๆ แล้ว จะมีพิธีกรรมต่างๆ ที่ต้องปฏิบัติเป็นลำดับสืบต่อกันไป พิธีกรรมบางอย่างเป็นพิธีกรรมที่มีการสวดมนต์ประกอบเพื่อเปลี่ยนสถานภาพของบุคคล โดยเฉพาะในศาสนาเมื่อมีความเลื่อมใส

ต้องการที่จะเข้าเป็นสมาชิกของศาสนิกในระดับต่างๆ เพื่อปฏิบัติตามหลักศาสนาแล้ว จะมีพิธีกรรมที่ทำให้บุคคลผู้นั้นเป็นสมาชิกและเปลี่ยนสถานภาพหรือยศสถานภาพของบุคคลให้สูงขึ้น เช่น ในศาสนาพุทธ การที่จะเปลี่ยนสถานภาพจากศาสนิกชนทั่วไปเป็นนักบวชในศาสนานั้น จะต้องผ่านพิธีกรรมที่มีบทสวดมนต์เป็นองค์ประกอบสำคัญจึงจะเป็นนักบวชได้อย่างสมบูรณ์ หากมีการสวดไม่ถูกต้อง ผิดพลาด หรือบกพร่องไปด้วยการเปล่งวาจาสวดไม่ถูกต้อง พิธีกรรมการเปลี่ยนสถานภาพหรือพิธีอุปสมบทนั้นก็จะไม่สมบูรณ์

5.12 การสวดมนต์เพื่อรักษาโรคและความเจ็บป่วย

วัตถุประสงค์หนึ่งของการสวดมนต์ซึ่งเป็นที่รู้จักกันมากและแพร่หลายในสังคมและวัฒนธรรมต่างๆ คือ การสวดมนต์เพื่อรักษาความเจ็บป่วย การป้องกันโรคร้ายไข้เจ็บ รวมทั้งการฟื้นฟูสุขภาพจากความเจ็บป่วยต่างๆ ด้วย ในแต่ละวัฒนธรรมมีรูปแบบการสวดมนต์ประเภทนี้แตกต่างกันไปตามความเชื่อ ผู้ที่ทำหน้าที่สวดมนต์เพื่อรักษาโรคในประเพณีท้องถิ่น มักจะทำหน้าที่เป็นเหมือนหมอรักษาโรคทางกายและเป็นพระรักษาโรคทางใจไปในเวลาเดียวกัน และมักจะเป็นที่เกรงขามและได้รับการยกย่องในสังคมอดีต การรักษาโรคด้วยการสวดมนต์ดังกล่าวยังไม่มีผลการวิจัยถึงประสิทธิภาพในการรักษาโดยตรง แต่มีการยอมรับผลที่จะเกิดขึ้นโดยอ้อมแก่ผู้สวดมนต์ เนื่องจากการสวดมนต์ช่วยลดความเครียดและวิตกกังวล ทำให้ผู้สวดมนต์มองโลกในแง่ดี มีกำลังใจและมีศรัทธาที่จะมีชีวิตอยู่ต่อไป ภาวະดังกล่าวจะส่งผลโดยอ้อมต่อสุขภาพทั้งทางกายและทางใจ เมื่อผู้สวดมนต์มีจิตใจเข้มแข็ง โรคร้ายต่างๆ ก็อาจสงบลงได้

5.13 การสวดมนต์เพื่อสาปแช่งและให้ร้ายแก่ปรปักษ์

การสวดมนต์ประเภทนี้เป็นการเอาอาณูภาพที่เกิดจากการสวดมนต์ ที่เชื่อว่าบทสวดมนต์ที่แต่งขึ้นมีพลังอำนาจในตัวเองของแต่ละบท เพื่อให้ทำลายศัตรู ชู่งแข่ง ผู้ที่ตนจงเกลียดจงจ้ง หรือผู้ที่เป็นปรปักษ์ในด้านต่างๆ การสวดมนต์ประเภทนี้มีความเชื่อว่าเสียงสวดที่เกิดจากลมภายในมีฤทธิ์มีเดชสามารถดลบันดาลให้เกิดสิ่งต่างๆ ตามความต้องการของผู้สวดได้ การสวดมนต์เพื่อสาปแช่งและให้ร้ายนี้มีการสร้างสัญลักษณ์ประกอบในพิธีสวดด้วย เช่น มีการสร้างหุ่นที่สมมติว่าเป็นคู่ปรปักษ์แล้วมีการสวดและพิธีกรรมที่แสดงให้เห็นว่าหุ่นนั้นได้รับผลกระทบทางร้ายต่างๆ หรืออาจจะมั่ววัดอื่นๆ ที่ใช้ประกอบในการสวดมนต์เพื่อสาปแช่ง สุดท้ายผู้ประกอบพิธีกรรมจะคิดขึ้น

การสวดมนต์เพื่อสาปแช่งนี้ ยังถูกนำมาใช้เพื่อเป็นหลักประกันความจงรักภักดี เพื่อเป็นเครื่องมือหนึ่งในการปกครอง ดังที่รู้จักกันในชื่อว่า โองการแข่งน้ำ ซึ่งนำมาจากพิธีทางศาสนาพราหมณ์ โดยมีการประกาศสรรเสริญพระนารายณ์ พระอิศวร และพระพรหม ตามลำดับ แล้วตามด้วยคำสาปแช่งในโองการแข่งน้ำ ซึ่งมีเนื้อหาที่มุ่งให้ผู้ที่ไม่จงรักภักดี ไม่ซื่อสัตย์สุจริต พินาศบิหายตายไปด้วยภัยพิบัติต่างๆ ภายในสามวันเจ็ดวัน การสวดมนต์เพื่อสาปแช่งนี้ เป็นแนวคิดที่ได้รับอิทธิพลจากวรรณคดีต่างๆ ทางฝ่ายพราหมณ์ ซึ่งในเรื่องรามเกียรติ์จะปรากฏว่าเทพเจ้า ฤๅษีต่างๆ ต่างก็มีเวทย์มนต์ขลังและมีวาจาศักดิ์สิทธิ์ สามารถสาปสรรให้ผู้อื่นๆ มีอันเป็นไปต่างๆ จนเป็นที่น่าหวาดกลัวและเกรงขาม (ธนิตย์ อยู่โพธิ์, 2537) อนึ่งการสวดมนต์เพื่อให้ร้ายผู้อื่นหรือทำลายคู่ปรปักษ์เป็นที่รู้จักกันว่าเป็นส่วนหนึ่งของมนต์ฝ่ายดำ(black magic) เป็นการสวดประกอบพิธีไสยศาสตร์ฝ่ายดำ ซึ่งตรงกันข้ามกับฝ่ายขาว (white magic)

การกล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการสวดมนต์ข้างต้น ยังไม่ครอบคลุมถึงวัตถุประสงค์ของการสวดมนต์ที่สวดตามวัตถุประสงค์ต่างๆ ของปัจเจกบุคคล ตามที่กล่าวแล้วข้างต้น โดยเฉพาะเมื่อสังคมมีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว รูปแบบวิถีชีวิตของผู้คนก็มีความเปลี่ยนแปลงไปตามการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี วิถีชีวิตของผู้คนที่อยู่ภายใต้การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ย่อมมีความต้องการที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมด้วย ในขณะที่ความเชื่อทางศาสนาก็ยังคงอยู่ในวิถีชีวิตของผู้คนในปัจจุบัน ดังนั้นการสวดมนต์ซึ่งเป็นกิจกรรมทางศาสนาและความเชื่อที่ผู้คนปฏิบัติกันมากกว่ากิจกรรมด้านอื่นๆ รูปแบบและวัตถุประสงค์ในการสวดมนต์ในปัจจุบันจึงมีความเปลี่ยนแปลงไปด้วย

6. การสวดมนต์ในกระแสดนตรีที่เปลี่ยนแปลง

เมื่อศาสนาผนวกเข้ากับวิถีชีวิตและชุมชนแล้ว การสวดมนต์ที่ปรากฏในพิธีกรรมต่างๆ นับว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะประเพณีพิธีกรรมใดๆ ก็ตามที่เกี่ยวข้องกับศาสนาจะต้องมีการสวดมนต์ด้วยเสมอ การสวดมนต์จึงกลายเป็นส่วนสำคัญในวัฒนธรรมของท้องถิ่นต่างๆ จะเห็นได้ว่า พิธีเกี่ยวกับการเกิด การตาย การแต่งงาน การเจ็บป่วย ซึ่งเป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับวิถีชีวิต ก็จะมีบทสวดต่างๆ ที่นิยมสวดในพิธีกรรมนั้นๆ รวมทั้งเมื่อมีการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการประกอบอาชีพต่างๆ ก็จะมีการสวดมนต์เข้ามาเกี่ยวข้องเพื่อความเป็นสิริมงคลด้วยเสมอ

การสวดมนต์ทำให้เกิดเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและประเพณีของแต่ละท้องถิ่น และเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของผู้ที่มีความศรัทธาในรูปแบบต่างๆ โดยผ่านการสวดมนต์ การสวดมนต์ในแต่ละท้องถิ่นมีลักษณะเฉพาะตามบริบทและความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมด้วย จะเห็นได้ว่าในบางวัฒนธรรม การสวดมนต์จะถูกปลูกฝังในทั้งปัจเจกบุคคลทุกเพศทุกวัย ในครอบครัว ในชุมชน และในประเทศชาติ ซึ่งมีการแต่งบทสวดมนต์ให้เข้ากับความต้องการของแต่ละบุคคล แต่ละครอบครัว และมีการแต่งบทสวดมนต์ขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับความเชื่อตามตำนานในท้องถิ่น ตลอดจนมีการแต่งบทสวดมนต์เพื่อสร้างความเป็นอันหนึ่งเดียวกันของคนในชาติ หรือกำหนดให้มีบทสวดในวันสำคัญของชาตินั้นๆ กล่าวอีกอย่างหนึ่งว่าการสวดมนต์ถูกนำมาใช้ในการเมืองการปกครองที่ผู้ปกครองใช้เป็นกุศโลบายในการสร้างชาติและความรู้สึกร่วมในความเป็นชาติเดียวกันของประชาชนด้วย

การที่บทสวดใดๆ จะเป็นที่นิยมและปฏิบัติกันอย่างกว้างขวางนั้น ส่วนหนึ่งเกิดจากจุดมุ่งหมายของบทสวดนั้นสอดคล้องกับสถานการณ์ทางการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่เป็นไปในลักษณะพลวัตสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจและสังคมในขณะนั้น ดังนั้น เมื่อเศรษฐกิจและสังคมเปลี่ยนแปลงไป ความนิยมในบทสวดบางบทก็เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย โดยจะมีพัฒนาการและเนื้อหาใหม่ที่สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมในขณะนั้น ลักษณะการเปลี่ยนแปลงทำนองนี้เกิดขึ้นทั้งกับบทสวดมนต์ที่เป็นแบบชาวบ้าน (Popular Prayer) และการสวดมนต์ทางพิธีกรรมของศาสนาที่เกี่ยวข้องกับรัฐ เช่น ในการเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมแบบบริโภคนิยม ทำให้รูปแบบและเนื้อหาการสวดมนต์เปลี่ยนแปลงไปตามเป้าหมายของกระแสสังคมที่มีบริโภคนิยมเป็นฐานความคิด ดังนั้นในสังคมลักษณะนี้จะไม่นิยมการสวดเพื่อเป้าหมายที่สูงกว่าเป้าหมายทางด้านการประสบความสำเร็จในชีวิตปัจจุบัน (เช่น นิพพาน การเข้าถึงพระเจ้า) แต่นิยมการสวดมนต์เพื่อการเข้าถึงการบริโภคสินค้าต่างๆ ที่มาพร้อมกับกระแสโลกาภิวัตน์และทุนนิยมเสรีแทน

7. สรุป

การสวดมนต์เป็นการติดต่อสื่อสารกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นนามธรรม มีทั้งรูปแบบที่สวดคนเดียวและสวดเป็นคณะหรือเป็นกลุ่ม สถานที่สวดมนต์ก็มีทั้งสถานที่ส่วนตัวและสถานที่สาธารณะ เสียงสวดมนต์มีทั้งรูปแบบที่เป็นทำนองที่กำหนดไว้แล้วตามประเพณีและลัทธิต่างๆ และเสียงสวดที่ผู้สวดเปล่งขึ้นมาเองตาม

ธรรมชาติ เนื้อหาที่สวดนั้นมีทั้งรูปแบบที่สวดจากความทรงจำและการดูเนื้อหาบทสวดในหนังสือสวดมนต์ ลักษณะการสวดก็มีทั้งรูปแบบที่เป็นการพูด การท่องบ่นและการขับร้อง ซึ่งอาจจะมีดนตรีประกอบหรือไม่ก็ได้ ในแง่ของการใช้ประโยชน์ก็เห็นได้ว่ามนุษย์ใช้การสวดมนต์เพื่อวัตถุประสงค์ที่หลากหลาย

การสวดมนต์นอกจากจะทำให้ตนเองตระหนักในจริยธรรมและเชื่อมโยงกับเป้าหมายทางจิตวิญญาณแล้ว การสวดมนต์เป็นหุ้มนะยังเป็นการทำความเข้าใจเรื่องดังกล่าวกับผู้อื่นด้วย โดยเฉพาะการสวดมนต์ทางศาสนา เป็นการแสดงออกเพื่อจุดมุ่งหมายในการฝึกฝนจิตใจและเรียนรู้หลักคำสอน ทั้งนี้เนื่องจากเนื้อหาหลักของบทสวดมนต์ของศาสนาต่างๆ จะบรรจุหรือเชื่อมโยงกับหลักการทางจริยธรรมในศาสนานั้นๆ นอกจากนั้น การเข้าถึงเป้าหมายสูงสุดทางศาสนา หลายศาสนาถือว่าการสวดมนต์เป็นวิธีหนึ่ง(ในหลายๆ วิธี) ที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดได้ ท่ามกลางกระแสโลกปัจจุบัน การสวดมนต์นอกจากจะเป็นสิ่งที่เราใช้เพื่อเป้าหมายทางกายและทางใจแล้ว ยังเป็นสิ่งที่นำไปสู่การฝึกฝนและขัดเกลาให้มีคุณธรรมขั้นสูงขึ้นไปอีก คือ ความเมตตา กรุณา และความยุติธรรมต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันอย่างไม่มีที่สิ้นสุด อนึ่งการสวดมนต์ยังเป็นสิ่งที่สะท้อนศิลปะและวัฒนธรรมทางศาสนาด้วย ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้การสวดมนต์เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าของมนุษยชาติ

เอกสารอ้างอิง

เดือน คำดี. (2545). **ศาสนศาสตร์**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

จิตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ษัฏเสน, ผู้แปล. (2538). **ลัทธิธรรมปุณฑริกสูตร**. กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์.

ธนิตย์ อยู่โพธิ์. (2537). **อานุภาพพระปริตต์**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ลานอโศก เพรส กรุ๊ป.

พระคันธสาราภิวังศ์. (2541). **พระปริตรธรรม**. กรุงเทพฯ : จิตวัฒนาการพิมพ์.

พระครูสังฆกิจวิสุทธิ. (2535). **มนต์พิธีพร้อมคำแปล**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เลียงเชียง.

ยศ สันตสมบัติ. (2544). **มนุษย์กับวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ราชบัณฑิตยสถาน .(2548). พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาธก. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด อรุณการพิมพ์.

สนิท สมักรการ. (2539). ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย วิเคราะห์เชิงสังคม-มานุษยวิทยา.กรุงเทพฯ: โอเอส. พรินติ้ง เฮ้าส์.

สุชีพ ปุณฺณภาพ. (2540). วัฒนธรรมวิทยา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชวิทยาลัย.

สุมาลี นิมนภาพ. (2534). ดนตรีวิจัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์.

สุริยา รัตนกุล. (2549). พิธีกรรมในศาสนา. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.

Dossey,Larry. (1993). Healing Words: The Power of Prayer and the Practice of Medicine.
San Francisco: Harper San Francisco.

Hanh,Thich Nhat. (2006). The Energy of Prayer : How to Deepen your Spiritual Practice.
Berkeley: Parallax Press.

Richard Warms,James Garber,Jon McGee. (2004). Sacred realms : essays in religion,
belief, and society. New York: Oxford University Press.